

УДК 658.012

Коваленко О.В., д.е.н., професор,
завідувач кафедри економіки підприємства
Запорізька державна інженерна академія

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Коваленко О.В. Підходи до визначення поняття економічної безпеки підприємства. У статті досліджено зміст категорії «економічна безпека підприємства». Систематизовані, проаналізовані та виявлені особливості існуючих підходів до визначення поняття економічної безпеки підприємства. Уточнена сутність економічної безпеки підприємства з метою створення передумов до реалізації та забезпечення економічної безпеки в практиці роботи вітчизняних підприємств.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, забезпечення економічної безпеки підприємства, багатофункціональні та вузькофункціональні підходи, ефективне функціонування підприємства, потенціал розвитку підприємства.

Коваленко Е.В. Подходы к определению понятия экономической безопасности предприятия. В статье проведено исследование содержания категории «экономическая безопасность предприятия». Систематизированы, проанализированы и выявлены особенности существующих подходов к определению понятия экономической безопасности предприятия. Уточнена сущность экономической безопасности предприятия с целью создания предпосылок к реализации и обеспечению экономической безопасности в практике работы отечественных предприятий.

Ключевые слова: экономическая безопасность предприятия, обеспечение экономической безопасности предприятия, многофункциональные и узкофункциональные подходы, эффективное функционирование предприятия, потенциал развития предприятия.

Kovalenko E.V. Approaches to the definition of economic security of enterprise. The article deals with studying the category of «economic security of enterprise». There're systematized, analyzed and identified the features of the existing approaches to the definition of economic security of enterprise. The essence of enterprise' economic security is specified in order to create preconditions for the realization and implementation of economic safety in the practice of domestic enterprises.

Keywords: economic security of enterprise, safety of enterprise' economic security, multifunctional and lowfunctional approaches, the effective enterprise' work, development potential of the enterprise.

Постановка проблеми. В даний час питання забезпечення умов економічного зростання підприємства виходять на перший план. На розвиток підприємства спричиняють вплив такі чинники, як нестабільна політична і соціально-економічна ситуація в країні, міжнаціональні, регіональні, територіальні конфлікти, недосконалість законодавства, криміналізація суспільства, шахрайство, корупція та багато інших. Все це різко актуалізує проблему забезпечення економічної безпеки підприємства.

Проблемою забезпечення економічної безпеки підприємств почали цікавитися доволі давно. На цей час вже склався певний категорійний апарат та існує декілька підходів до визначення і забезпечення цієї безпеки.

Економічна безпека являє собою універсальну категорію, що відбиває захищеність суб'єктів соціально-економічних відношень на всіх рівнях, починаючи з держави і закінчуючи кожним її громадянином. Економічна безпека підприємства – це захищеність його

діяльності від негативних впливів зовнішнього та внутрішнього середовища, а також спроможність швидко усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов, що не позначаються негативно на його діяльності. Форми прояву загроз економічної безпеки мають різний характер на макрорівнях й макрорівнях ієрархії управління економікою і є складною динамічною системою, яка визначає необхідність моніторингу інтенсивності їх впливу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження сутності та природи економічної безпеки розпочалося в останні тридцять років минулого століття, коли підприємства зіткнулися з необхідністю урахування ризиків. Економічну безпеку в іноземній літературі називають *ecoscept* (*economic security of enterprise*). Слід відзначити, що стосовно визначення самого змісту поняття «економічна безпека підприємства» на сучасному етапі існує велика кількість думок [1, с. 140].

Серед провідних авторів, що займаються проблемами економічної безпеки підприємства, слід виділити: В. Белокурова, М. Бендікова, І. Бланка, Т. Васильців, С. Владимірова, Л. Гончаренка, К. Горячеву, О. Груніна, С. Груніна, В. Гусєва, С. Дубецьку, В. Дьоміна, Г. Жосана, С. Ільяшенка, І. Керницького, К. Коваленка, Г. Козаченка, Л. Корчевську, Т. Кузенка, Б. Кузіна, В. Левченка, Н. Лоханову, О. Ляшенка, С. Меламедо, С. Михайлюка, В. Нагорного, О. Новікову, Є. Олейнікова, В. Ортинського, Р. Покотиленка, С. Покропивного, В. Пономарьова, П. Пригунова, О. Радзін, О. Рудницьку, В. Сенчагова, Т. Соколенка, О. Сосніна, П. Фісуненка, І. Чумарина, І. Шевченка, Л. Шемаєву, С. Шкарлета, В. Шликова, В. Ярочкіна, Н. Яценко та ін.

Взагалі економічна безпека підприємства є складною та неоднозначною категорією. До сих пір відсутня чітка й виважена наукова позиція щодо її сутності та змісту, а з деяких питань цієї проблеми точки зору науковців принципово не збігаються. Це серйозно гальмує розвиток методичних засад факторного визначення та кількісного вимірювання економічної безпеки, що, у свою чергу, перешкоджає проведенню наукових

досліджень щодо розробки і впровадження механізму управління економічною безпекою підприємств. З цих позицій першочерговим завданням дослідження економічної безпеки підприємства є конструктивно-критичний аналіз і узагальнення підходів щодо її сутності, що дасть можливість дослідити і розвинути методичний апарат кількісної оцінки рівнів економічної безпеки підприємств, а потім – і методів її зміцнення. Саме окреслене коло питань і обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Метою статті є дослідження існуючих підходів до визначення поняття економічної безпеки підприємства для уточнення сутності даної економічної категорії.

Виклад основних результатів дослідження. Відсутність єдиної та повної думки про економічну безпеку підприємства обумовлює необхідність подальшого пошуку шляхів та способів вирішення цієї проблеми [2]. Більше того, щоб зрозуміти зміст категорії «економічна безпека», слід дати характеристику поняттю «безпека» та визначити його сутність.

У перекладі з грецького «безпека» означає «володіти ситуацією», тобто, безпека – це такий стан суб'єкта, при якому ймовірність зміни властивих цьому суб'єкту якостей та параметрів його зовнішнього середовища незначна, менше певного інтервалу [3].

Економічну безпеку підприємства (ЕБП) можна розглядати, як одну із складових загального поняття «безпека». Будь-який збиток рано чи пізно отримує оцінку в грошовому вираженні, тобто може бути виділена суто економічна складова збитку. Слід зауважити, що розуміння збитку або прибутку як фінансової категорії не відбиває реального стану ЕБП через те, що вона характеризує лише поточний стан фінансової діяльності підприємства.

Актуальність питань економічної безпеки обумовлює доцільність формування науково обґрунтованої теоретичної бази, спрямованої на удосконалення аспектів і перегляд системи економічної безпеки підприємства з огляду на сьогоденне розуміння даного економічного поняття, тенденцій розвитку підприємств у ринковому середовищі та економічне становище в країні.

Розглянемо сучасні та найбільш актуальні думки вітчизняних фахівців щодо визначення поняття «економічна безпека підприємства».

Козаченко Г.В., Пономарьов В.П. розглядають ЕБП «як гармонізацію в часі та просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів зовнішнього середовища, що діють поза межами підприємства» [4]. Але у цьому випадку не розглядається спроможність управлінської системи підприємства ефективно управляти ресурсами з метою забезпечення певного резерву стійкості для адекватної реакції на зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі.

Яценко Н.М. та Михайлюк С.О. розглядають ЕБП як підсистему національної економічної безпеки та визначають її як економічний стан підприємства, сталий по відношенню до внутрішніх і зовнішніх змін фінансово-господарської діяльності, не пов'язаної з форс-мажорними обставинами [5]. Таке визначення розглядає економічну безпеку в статичній і не враховує необхідність відповідної реакції на зміни, що відбуваються.

У Великому економічному словнику є таке визначення: економічна безпека – це стан юридичних, економічних відносин, організаційних зв'язків, матеріальних та інтелектуальних ресурсів підприємства, при якому гарантується стабільність його функціонування, фінансово-комерційний успіх, прогресивний науково-технічний та соціальний розвиток [6]. Слід зазначити, що в такому визначенні не вказана роль управлінської системи в забезпеченні економічної безпеки підприємства.

Соколенко Т.М. економічну безпеку розглядає як стан, при якому стратегічний потенціал фірми знаходиться поблизу границь адаптивності, а загроза втрати економічної безпеки наростає в міру наближення ступеня адаптивності стратегічного потенціалу до граничної зони [7]. В якості факторів, що впливають на економічну безпеку підприємства, автором виділяється ступінь можливого ризику прийняття управлінських рішень і стверджується необхідність потрапляння в зону допустимого ризику (коли

величина можливих втрат не перевищує величину можливого прибутку).

Олейніков Є.О. ЕБП розглядає як стан найбільш ефективного використання ресурсів для подолання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства сьогодні та в майбутньому [8, с. 137-215].

Грунін О.А. визначає ЕБП як стан господарчого суб'єкта, при якому він при найбільш ефективному використанні корпоративних ресурсів досягає запобігання, послаблення або захисту від існуючих небезпек та загроз або інших непередбачених обставин і в основному забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції та господарчого ризику [9].

Ортинський В.Л. формулює визначення ЕБП як захищеність потенціалу підприємства (виробничого, організаційно-технічного, фінансово-економічного, соціального) від негативної дії зовнішніх і внутрішніх чинників, прямих або непрямих економічних загроз, а також здатність суб'єкта до відтворення [10].

Новікова О.Ф. трактує ЕБП як стан захищеності економічних інтересів особи, суспільства, держави від економічних загроз та інших загроз національній безпеці, які на них впливають [11].

На думку І.А. Бланка, економічна безпека підприємства – це становище найбільш ефективного використання ресурсів для запобігання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства на теперішній час і в майбутньому [12, с. 219].

Васильців Т.Г. пропонує таке визначення: економічна безпека підприємства – це захищеність його діяльності від негативного впливу зовнішнього оточення, а також здатність своєчасно усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов, які не відбиваються негативно на його діяльності [13, с. 74].

Рудницька О.В. розуміє це поняття, так: економічна безпека підприємства – комплекс заходів, які сприяють підвищенню фінансової стійкості господарчих суб'єктів за умов ринкової економіки, які захищають їх комерційні інтереси від впливу негативних ринкових процесів [14].

Шевченко І. визначає економічну безпеку підприємства, як сукупність чинників, які

Таблиця 1

Підходи до визначення поняття економічна безпека підприємства

Назва підходу	Сутність підходу	Особливості підходу	Автори / прихильники підходу
Багатофункціональні підходи			
Ресурсно-функціональний	<p>Стабільне функціонування та розвиток підприємства за рахунок ефективного використання корпоративних ресурсів за функціональними складовими</p>	<p>За цього підходу: - намагаються уникнути вживання поняття загрози у визначенні ЕБП, оскільки він базується на економічних поняттях досягнення мети функціонування підприємства; - дослідження ЕБП має різнобічний характер, вивчаються основні процеси, що впливають на її забезпечення, проводиться аналіз розподілу й використання ресурсів підприємства, розробляються заходи щодо забезпечення максимально високого рівня функціональної складової ЕБП; - не згадана можливість використання некорпоративних ресурсів забезпечення ЕБП (наприклад, державних правоохоронних органів, системи регулювання торгових та виробничих відносин); - важко визначити, яким саме виявляється стабільне функціонування підприємства</p>	<p>С. Ільшенко [21], Є. Олейніков [8], В. Сенчагов [18], Т. Кузенко [22], В. Гусев, В. Дьомін, Б. Кузін [23]</p>
Конкурентний	<p>Наявність конкурентних переваг підприємства є запорукою забезпечення йому певного рівня економічної безпеки</p>	<p>Даний підхід не враховує той факт, що наявність конкурентних переваг, зумовлених відповідністю матеріального, фінансового, кадрового, техніко-технологічного потенціалів і організаційної структури підприємства його стратегічним цілям і завданням, без їх використання і реалізації, не гарантує підприємству економічної безпеки</p>	<p>Н. Лоханова [24], В. Белокуров [25]</p>
Захисний	<p>Реалізація, попередження і захист економічних інтересів підприємства</p>	<p>За даного підходу: - ЕБП розглядається як захищеність життєво важливих інтересів підприємства переважно від зовнішніх загроз (тобто захист підприємства, його кадрового та інтелектуального потенціалу,</p>	<p>С. Меламедов [26], М. Бендіков [27], О. Соснін, П. Пригунов [28], В. Шликов [29]</p>

Закінчення таблиці 1

Гармонізаційний	Взаємоузгодження інтересів підприємства з інтересами зовнішнього середовища	інформації, технологій, капіталу та прибутку, який забезпечується системою заходів спеціального правового, економічного, організаційного, інформаційно-технічного й соціального характеру); - не враховується вплив внутрішнього середовища на ЕБП; - боротьба з загрозами, як така, найчастіше не є метою створення підприємства та ведення ним економічної діяльності; - втрачається бачення перспектив розвитку підприємства.	Г. Козаченко, В. Пономарьов, О. Ляшенко [4; 30], В. Гусев, В. Дьомін, Б. Кузін [23]
Вузькофункціональні підходи			
Стійкісний	Здатність підприємства як складної економічної системи до збалансованості та стійкості	За даних підходів: - ЕБП розглядається з позиції окремого аспекту його діяльності, що дозволяє провести всебічні й глибокі дослідження лише одного аспекту діяльності підприємства і показати конкретні шляхи й способи забезпечення економічної безпеки підприємства в тій або іншій сфері його діяльності;	К. Горячева [31], С. Дубецька [32]
Інформаційний	Зберігання комерційних таємниць	- виникає відсутність єдиного розуміння ЕБП, що може значно знизити результативність підходів, тобто попросту їх знецінити, хоча у цілому ряді випадків такі підходи можуть принести відчутну користь	Г. Козаченко, В. Пономарьов, О. Ляшенко [30], В. Ярочкін [33]
Фінансовий	Спроможність підприємства забезпечувати реалізацію своїх фінансових інтересів	- виникає відсутність єдиного розуміння ЕБП, що може значно знизити результативність підходів, тобто попросту їх знецінити, хоча у цілому ряді випадків такі підходи можуть принести відчутну користь	Г. Козаченко, В. Пономарьов, О. Ляшенко [30], О. Радзіна [34]
Економіко-правовий	Протистояння та захист від різного роду економічних злочинів (крадіжки, шахрайство, фальсифікації, промислове шпигунство і т.д.)	Даний підхід враховує важливе, але дуже вузьке коло внутрішніх та зовнішніх загроз, що значно знижує ефективність забезпечення ЕБП	О. Грунін, С. Грунін [9]

забезпечують незалежність, стійкість, здатність до прогресу в умовах дестабілізуючих факторів [15, с. 178].

Шемаєва Л.Г. тлумачить економічну безпеку підприємства (господарчого суб'єкта), як захищеність його науково-технічного, технологічного, виробничого та кадрового потенціалу від прямих (активних) або непрямих (пасивних) загроз [16, с. 7].

Як бачимо, кожне визначення ЕБП акцентує увагу на певних ключових положеннях та конкретній меті її забезпечення.

При цьому, загальної думки щодо ключових положень та цілей забезпечення економічної безпеки підприємства серед науковців на теперішній час поки не існує. До того ж, деякі науковці [17] ототожнюють поняття «економічна безпека» та «забезпечення економічної безпеки», що є недопустимим. Щоб цього уникнути, треба визначитись, що слід розуміти під «забезпеченням економічної безпеки».

Так, за тлумачним словником російської мови С.І. Ожегова, іменник «забезпечення» походить від дієслова «забезпечити», що означає зробити цілком можливим, дійсним, реально здійсненим. Отже, під забезпеченням економічної безпеки підприємства слід розуміти процес, метою якого є досягнення певного стану підприємства, що характеризується як безпечне.

Сенчагов В. [18] трактує поняття «забезпечення економічної безпеки» як безперервний, системний процес, метою якого є попередження можливих збитків.

Забезпечення економічної безпеки підприємства – це процес реалізації функціональних складових економічної безпеки з метою запобігання можливим збиткам і досягнення максимального рівня економічної безпеки нині та в майбутньому [19].

На думку Шкарлет С.М., забезпечення економічної безпеки – це системний процес, в якому поєднуються три основних компоненти: по-перше, діагностика та оцінка фінансово-економічних, операційних, та організаційних критеріїв з метою завчасної ідентифікації джерел виникнення небезпечних для діяльності підприємства проявів; по-друге, – своєчасне застосування релевантного каталогу антикризових (стабіліза-

ційних) заходів нейтралізації внутрішніх і зовнішніх факторів; по-третє, – формування системи рекомендацій і заходів щодо створення конкурентної переваги та забезпечення розвитку підприємства на усіх етапах його життєвого та операційного циклів [20].

Таким чином, хоча існують певні відмінності в думках фахівців та науковців щодо тлумачення поняття «економічна безпека» і «забезпечення економічної безпеки», все ж є поняття, що стосуються визначення ключових положень та цілей забезпечення економічної безпеки підприємства, які виявляються дуже близькими.

Відтак, у даному дослідженні вважаємо за необхідне узагальнити та проаналізувати існуючі підходи до визначення сутності економічної безпеки підприємства з урахуванням наявних ключових положень та мети забезпечення економічної безпеки підприємства (таблиця 1).

Аналіз розглянутих підходів до визначення сутності економічної безпеки підприємства дає можливість зробити висновок, що жоден з них не можна вважати всеохоплюючим. При цьому кожен підхід має певні переваги та недоліки. Можливість застосування будь-якого з розглянутих підходів залежить безпосередньо від інтересів власників підприємства, мети функціонування підприємства, стратегії розвитку підприємства тощо.

Висновки. Як бачимо, різні автори використовують різноманітні визначення економічної безпеки підприємства, але більшість з них одностайні в тому, що керівництво підприємства повинне забезпечити ефективне використання ресурсів, задіяних для подолання загроз у досягненні цілей бізнесу, а також, що широкий спектр проблем, з якими пов'язана економічна безпека підприємства, потребує комплексного, системного їхнього розподілу на рівні складових [35].

Головною метою забезпечення економічної безпеки підприємства – забезпечення його стабільного та максимально ефективного функціонування в теперішніх умовах та створення високого потенціалу розвитку підприємства в майбутньому [36].

Під економічною безпекою підприємства, на наш погляд, слід розуміти комплексну характеристику досягнутих та очікуваних

результатів діяльності підприємства, яка зумовлена узгодженням цілей та передбачає раціональне використання ресурсів. Відповідно, під забезпеченням економічної безпеки підприємства пропонуємо розуміти безперервний, системний процес, перебіг якого передбачає діагностику зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства, планування, організацію та реалізацію заходів щодо підтримки стабільного функціонування підприємства відповідно до його стратегічних, тактичних та поточних цілей, що досягається, в першу чергу, шляхом найбільш раціонального розподілу та використання ресурсів. Таке трактування забезпечення економічної безпеки дає можливість виділити

в якості ключового критерію забезпечення ЕБП досягнення ним цілей своєї діяльності.

Підтвердженням актуальності проблеми вивчення ЕБП є усвідомлення цієї актуальності керівниками підприємств і створення в організаційній структурі управління підприємствами спеціальних підрозділів для забезпечення цієї безпеки [30]. Тому перспективи подальших досліджень ми вбачаємо в розробці ефективно функціонуючої наукової системи оцінки рівня безпеки та теоретичної бази роботи цих структурних підрозділів, що істотно підвищить результативність їхньої роботи та створить підґрунтя для стабілізації функціонування вітчизняних підприємств.

Список літератури:

1. Сучасні підходи до визначення сутності економічної безпеки підприємства / Фісуненко П.А., Нагорний В.В., Левченко В.Ф. // Економічний простір. – 2008. – № 20/1. – С. 139-144. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2008_20/1/fisun.pdf.
2. Владимиров С.В. Еволюція поглядів на економічну безпеку підприємства / С.В. Владимиров // Стратегія економічного розвитку країн в умовах глобалізації: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених та студентів, 26-27 листоп. 2009 р. : В 4 т. – Т. 4. – Дніпропетровськ : Біла К.О., 2009. – С. 16-20. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://manved.at.ua/publ/evoljucija_pogljadiv_na_ekonomichnu_bezpeku_pidprijemstva/4-1-0-13.
3. Корчевська Л.О., Жосан Г.В. Методологічні питання економічної безпеки підприємства / Л.О. Корчевська, Г.В. Жосан // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – Вип. 29. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Natural/Vetp/2010_29/10klosoe.pdf.
4. Козаченко Г.В., Пономарьов В.П. Економічна безпека підприємств: сутність і передумови формування / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов // Теорія та практика управління у трансформаційний період: Зб. наук. праць. – Донецьк: ІЕП НАН України, 2001. – Т. 3. – С. 3-7.
5. Яценко Н.М., Михайлюк С.О. Регіональна економічна безпека у контексті національної економічної безпеки / Н.М. Яценко, С.О. Михайлюк // Наукові праці Донецького державного технічного університету. Серія: економічна. Випуск 37. – Донецьк: ДонНТУ, 2001. – С. 78-82.
6. Большой экономический словарь / Под ред. А.Н. Азриляна. – 5-е изд., доп. и перераб. – М., 2002.
7. Соколенко Т.М. Економічна безпека підприємства в умовах транзитивної економіки / Т.М. Соколенко // Матеріали VII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Наука і життя: сучасні тенденції, інтеграція у світову наукову думку» (19-21 травня 2011 р.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://intkonf.org/kand-ped-n-sokolenko-tm-ekonomichna-bezpeka-pidprijemstva-v-umovah-tranzitivnoyi-ekonomiki>.
8. Основы экономической безопасности (государство, регион, предприятие, личность) / Под ред. Е.А. Олейникова. – М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. – 288 с.
9. Грунин О.А. Экономическая безопасность организации / О.А. Грунин, С.О. Грунин. – СПб.: Питер, 2002. – 160 с.
10. Економічна безпека підприємств, організацій та установ : навч. посіб. / В.Л. Ортинський, І.С. Керницький та ін. – К.: Правова єдність, 2009. – 544 с.
11. Новікова О.Ф. Економічна безпека: концептуальні визначення та механізми забезпечення: [монографія] / О.Ф. Новікова, Р.В. Покотиленко. – Донецьк: НАН України, Ін-т економіки промисловості, 2006. – 408 с.
12. Бланк І.А. Управління фінансовою безпекою підприємства. – К.: Ельга, Ніка-Центр, 2009. – 784 с.
13. Васильців Т.Г. Економічна безпека України: стратегія та механізми зміцнення: [монографія] / Т.Г. Васильців. – Львів: Арал, 2008. – 384 с.
14. Рудницька О.В. Антикризові заходи національних господарств та виклики для економіки України в посткризовий період / О.В. Рудницька. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2011_17_1/Rudnitskaia.pdf.

15. Шевченко І. Особливості формування економічної безпеки підприємства / І. Шевченко // Наука молода. – 2010. – №10. – С. 178-181.
16. Шемаєва Л.Г. Економічна безпека підприємств у стратегічній взаємодії з суб'єктами зовнішнього середовища: автореф. дис. д-ра. екон. наук / Л.Г. Шемаєва. – К., 2010. – 39 с.
17. Что такое кадровая безопасность компании? / Чумарин И.Г. // Кадры предприятия. – 2003. – № 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.poteri.net/publikatsii/kadry-predpriyatiya-2-2003.html>.
18. Сенчагов В. Экономическая безопасность как основа обеспечения национальной безопасности России / В. Сенчагов // Вопросы экономики. – 2001. – № 8. – С. 64-79.
19. Гончаренко Л.П. Процесс обеспечения экономической безопасности предприятия / Л.П. Гончаренко. – Справочник экономиста. – 2004. – № 12. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.profiz.ru/se/12_04/952.
20. Шкарлет С.М. Формування економічної безпеки підприємств засобами активізації їх інноваційного розвитку: автореф. дис. докт. екон. наук: 08.00.04. / С.М. Шкарлет. – К., 2007. – 24 с.
21. Ильяшенко С.Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке / С.Н. Ильяшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 3 (21). – С. 11-19.
22. Кузенко Т.Б. Планивання економічної безпеки підприємств в умовах ринкової економіки : автореф. дис. канд. екон. наук : 08.06.01 / Європейський ун-т фінансів, інформаційних систем, менеджменту і бізнесу. – К., 2004. – 18 с.
23. Экономика и организация безопасности хозяйствующих субъектов / Гусев В.С., Демин В.А., Кузин Б.И. и др. – СПб: Очарованный странник, 2001. – 288 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/APE/2009_12/114-122.pdf.
24. Лоханова Н. Система управління станом економічної безпеки підприємства: проблемні питання, концепція розвитку / Н. Лоханова // Економіст. – 2005. – № 2. – С. 52-56.
25. Белокуров В.В. Структура функциональных составляющих экономической безопасности предприятия / В.В. Белокуров. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.safetyfactor.ru>.
26. Меламедов С.Л. Формирование стратегии экономической безопасности предпринимательских структур: дис. канд. эк. наук: 08.00.05 / Меламедов Сергей Леонидович. – СПб., 2002. – 146 с.
27. Бендиков М.А. Экономическая безопасность предприятия в условиях кризисного развития / М.А. Бендиков // Менеджмент в России и за рубежом. – 2000. – № 2. – С. 17-30.
28. Соснин А.С. Менеджмент безопасности предпринимательства : учеб. пособие / А.С. Соснин, П.Я. Прыгунов. – К. : Изд-во Европ. ун-та, 2004. – 357 с.
29. Шлыков В. Экономическая безопасность предприятия (во что обходится хозяйствующим субъектам защита собственности и способы минимизации возможных потерь) / В. Шлыков // РИСК. – 1997. – № 6. – С. 61-63.
30. Козаченко Г.В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : монографія / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко. – К. : Лібра, 2003. – 280 с.
31. Горячева К.С. Механізм управління фінансовою безпекою підприємства: автореф. дис. канд. екон. наук : 08.06.01 / К.С. Горячева; Київський національний університет технологій та дизайну. – К., 2006. – 17 с.
32. Дубецька С.П. Економічна безпека підприємств України / С.П. Дубецька // Недержавна система безпеки підприємства як суб'єкт національної безпеки України : Зб. матер. наук.-практ. конф., 16-17 травня 2001р. – К.: Європейський ун-т фінансів, інформаційних систем, менеджменту і бізнесу, 2003. – С. 146-172.
33. Ярочкин В.И. Система безопасности фирмы / В.И. Ярочкин. – М.: Ось-89, 2003. – 352 с.
34. Радзина Е.В. Экономическая безопасность: сущность и тенденции развития : автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.01 / Радзина Е.В. – М., 1998. – 23 с.
35. Коваленко К.В. Основи створення комплексної системи економічної безпеки підприємства : теоретичний аспект / К.В. Коваленко // Електронні наукові фахові видання. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vdnuet/econ/2008_3/20%20.pdf.
36. Економіка підприємства: підручник / За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. С.Ф. Покропивного. – К.: КНЕУ, 2003. – 608 с.